

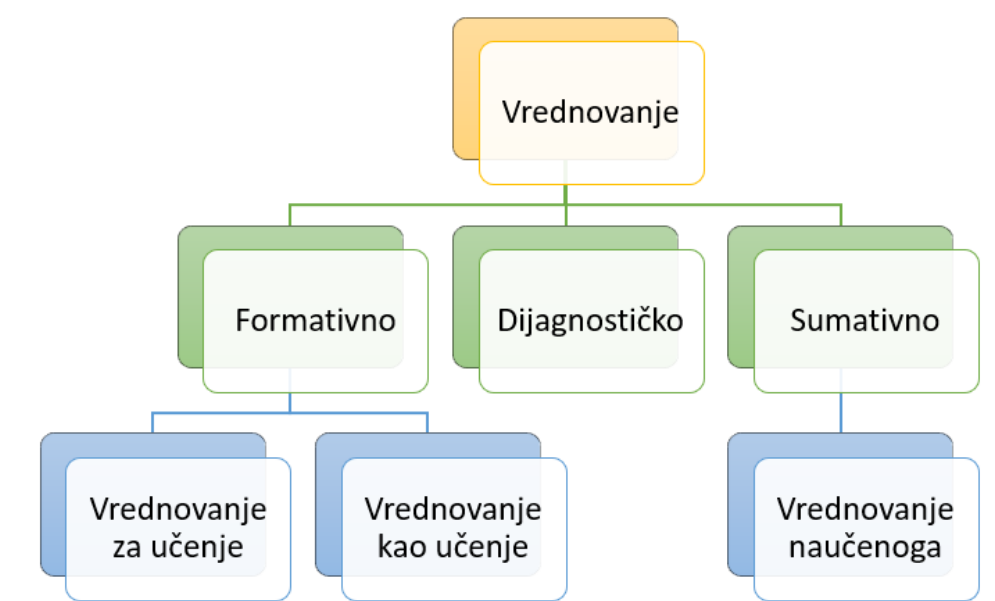

VREDNOVANJE UČENIKA U NASTAVNOM PROCESU

Vrednovanje je postupak ili niz postupaka kojima se određuje stupanj ostvarenosti postavljenih ishoda. U nastavnome procesu uglavnom se vrednuje ostvarenost ishoda kognitivne domene, koja opisuje znanja i spoznaje, stoga treba paziti da se ne zaboravi psihomotorička domena, koja opisuje tjelesne vještine, ali i afektivna domena, koja opisuje stavove, motivaciju i interese. Pri vrednovanju ishoda treba paziti da se vrednuju ostvarenosti ishoda na različitim razinama, a pri vrednovanju afektivne domene treba paziti da se ne vrednuju stavovi, nego argumentiranje stavova. Pri vrednovanju treba učiniti sve što je moguće da bi se izbjegla pojava neugode, odnosno vrednovanje ne bi smjelo biti stresno ni za jednu stranu jer vrednovanje utječe na kvalitetu nastavnog procesa i motivaciju učenika. U skladu s tim treba birati i tehnike vrednovanja kao što su pisani testovi, vrednovanje rubrikama, seminarski rad, projektni rad, portfolio i drugo. Ako neka tehnika vrednovanja u učenika izaziva nelagodu i/ili dovodi do smanjivanja mogućnosti dobre procjene ostvarenosti učeničkih postignuća, potrebno je potražiti primjerenu tehniku. Kod mnogih se učenika za vrijeme vrednovanja klasičnim pismenim i/ili usmenim provjerama javlja visoka razina nelagode, pa i strah, stoga to svakako treba imati na umu i omogućiti učenicima da pokažu ostvarenost postavljenih ishoda vrednovanjem koje im više odgovara.

Pristupi vrednovanju

Vrednovanje se može provoditi na različite načine, u različito vrijeme i s različitom svrhom. Literatura spominje različite oblike/vrste vrednovanja. Najčešće se spominju formativno i sumativno vrednovanje, a rjeđe se spominje i opisuje dijagnostičko vrednovanje.

Formativno vrednovanje u pravilu rezultira opisnom ocjenom, a provodi se gotovo cijelo vrijeme učenja i/ili poučavanja. Pri gotovo svakom promatranju rada učenika donosimo neke zaključke. Ako ih ne bilježimo, na kraju usvojimo određenu sliku ili procjenu rada učenika bez jasnih i čvrstih uporišta. Bilježenjem dojmova i rezultata rada učenika tijekom svakog ili gotovo svakog sata, odnosno aktivnosti, dobivamo konkretne elemente/argumente za ocjenjivanje učenika, što učitelju omogućuje potpunu sliku pri konačnom ocjenjivanju/zaključivanju, odnosno pravednu ocjenu i eventualnu korekciju rezultata sumativnog vrednovanja.

Sumativno vrednovanje uglavnom se izražava brojčanom ocjenom, a u okviru nastavne godine provodi se na kraju određenog razdoblja učenja/poučavanja, kao što su nastavna tema, polugodište ili kraj školske godine.

Dijagnostičko vrednovanje u osnovi ne donosi brojčanu ocjenu, a često se provodi na početku određenog obrazovnog razdoblja, najčešće na početku školske godine. Primjer takva vrednovanja jest inicijalni test koji neki učitelji i provode na početku školske godine.

Svaki oblik/vrsta vrednovanja ima određenu ulogu. Dijagnostičko vrednovanje služi nam uglavnom kako bismo doznali razinu i kvalitetu učeničkog predznanja te tako prilagodili poučavanje, odnosno učenje. Formativno vrednovanje provodi se tijekom procesa poučavanja i najčešće nam služi za vrednovanje kao učenje ili za vrednovanje za učenje, ali se učitelji sve više služe njime i za vrednovanje naučenog. Sumativno vrednovanje provodi se uglavnom na kraju procesa poučavanja te nam služi za vrednovanje naučenog i davanje informacija o ostvarenosti ishoda roditelju, potencijalnom poslodavcu i ustanovi na kojoj učenik želi nastaviti školovanje, ali i samom učeniku. Vrednovanje, dakle, može imati različitu svrhu te može služiti kao povratna informacija učeniku, ne samo o uspješnosti ostvarivanja ishoda nego i o tome koliko je kvalitetan njegov proces učenja te koliko se njegov doživljaj procesa i rezultata podudara s očekivanjima/kriterijima učitelja/društva. Zbog toga je bitno da učenik bude aktivan sudionik u procesu vrednovanja, prvenstveno formativnom. Također vrednovanje može poslužiti učitelju kao povratna informacija o njegovoj uspješnosti. Formativnim se vrednovanjem prati razvoj i napredovanje učenika te ono omogućuje korekcije i usmjeravanje svih strana u odgojno-obrazovnom procesu, dakle i učenika i učitelja. Zbog svega navedenog bitno je da ocjena bude predočena u što kraćem roku.

Objektivno vrednovanje i uvažavanje specifičnosti učenika

Jedan od najvažnijih zahtjeva za onoga koji vrednuje jest objektivnost, što podrazumijeva vrednovanje prema unaprijed određenom, jedinstvenom kriteriju. Pri vrednovanju svakako treba uvažavati i osobnost, odnosno specifičnost svakog učenika. Uvažavanje obaju zahtjeva može za učitelja predstavljati priličan izazov.

Da bi se ta dva obilježja/zahtjeva vrednovanja, iako u načelu suprotna, mogla uskladiti i dopunjavati te zadovoljiti u što većoj mjeri, potrebno se uz najčešće oblike sumativnog vrednovanja, odnosno pismene i usmene provjere znanja koristiti i drugim tehnikama vrednovanja, kao što su vrednovanje praktičnog rada, učeničkih seminara i razvojnih mapa, ali i praćenje, odnosno vrednovanje rada učenika.

Nelagodu i strah tijekom pismenih i usmenih provjera znanja moguće je ublažiti osiguravanjem objektivnosti, odnosno jasnim kriterijima koji će učeniku omogućiti dobar uvid u ono što se od njega očekuje, a učitelju će pomoći u provjeri postavljenih ishoda, sastavljenih zadataka, kao i u objektivnosti vrednovanja. Jasno postavljeni kriteriji mogu se organizirati u obliku rubrika za vrednovanje.

Rubrike za vrednovanje mogu se organizirati u različitim oblicima, najčešće korištene rubrike jesu analitičke i holističke.

Holističke rubrike (1. tablica) su jednodimenzionalne rubrike koje uglavnom služe za vrednovanje neke aktivnosti prema unaprijed zadanim razinama. Holističke rubrike osiguravaju jednu ukupnu ocjenu učeničkog postignuća/rada/rezultata, što je prednost jer je ocjenjivanje brzo.

1. tablica: Primjer holističkih rubrika. *Rješavanje problema.*

ocjena	kriterij
1	Učenik ne razumije problem koji je pred njega postavljen i ne zna što bi od naučenog upotrijebio za njegovo rješavanje.
2	Učenik povezuje problem s naučenim, ali ga ne razumije u potpunosti. U pokušaju rješavanja problema uz pomoć učitelja koristi se s nešto potrebnih znanja i/ili vještina.
3	Učenik djelomično razumije problem te se u pokušaju njegova rješavanja uglavnom samostalno koristi većinom potrebnih znanja i/ili vještina.
4	Učenik uglavnom razumije problem i u njegovu se rješavanju samostalno koristi s gotovo svim potrebnim znanjima i vještinama.
5	Učenik u potpunosti razumije problem te ga lako rješava koristeći se svim potrebnim znanjima i vještinama.

Analitičke rubrike (2. tablica) jesu dvodimenzionalne rubrike koje sadrže razine postignuća na jednoj osi (redu ili stupcu), a kriterije koji određuju uspješnost na drugoj osi (stupcu ili redu). Analitičke rubrike osiguravaju detaljne informacije o više aspekata koji se (pr)ocjenjuju i olakšavaju mogućnost popravka (aktivnosti/ocjene/pristupa...) i poboljšanje rezultata.

2. tablica: Primjer analitičkih rubrika

kriterij	razina/standard				
	1	2	3	4	5
usvojenost sadržaja	Nisu usvojene temeljne činjenice i predviđeni koncepti.	Usvojene su temeljne činjenice, ali nisu usvojeni temeljni koncepti.	Usvojene su temeljne činjenice i neki od predviđenih koncepata.	Usvojene su sve bitne činjenice i većina temeljnih koncepata.	Usvojene su sve predviđene činjenice i svi predviđeni koncepti.
rješavanje problema	Nije sposoban rješavati postavljene probleme ni uz pomoć učitelja.	Sposoban je rješavati jednostavne probleme uz pomoć učitelja.	Samostalno rješava jednostavne probleme, ali složene probleme ne rješava ni uz pomoć učitelja.	Samostalno rješava jednostavne probleme, a složene probleme rješava uz pomoć učitelja.	Samostalno rješava jednostavne i složene probleme.
primjena u praktičnom radu	Nije sposoban primijeniti usvojeno u praktičnom radu.	Uz pomoć učitelja primjenjuje naučeno i obavlja jednostavne praktične zadatke.	Samostalno primjenjuje naučeno pri obavljanju jednostavnih praktičnih zadataka.	Samostalno obavlja jednostavne praktične zadatke, a uz pomoć učitelja i složene praktične zadatke.	Samostalno obavlja i jednostavne i složene praktične zadatke.

Oba tipa rubrika, osim pozitivnih, imaju i negativne strane, stoga je kod holističkih rubrika, osim što ne omogućuju dublji uvid s detaljnim informacijama, ponekad (ili možda čak i često?) teško dati jedinstvenu ocjenu (učenik koji se trudi i radi, ali zbog nečeg ne uspijeva...), dok je kod analitičkih rubrika najveći problem količina vremena potrebna za izradu, ali i (pr)ocjenjivanje. Moguće je i da kod analitičkih rubrika kriteriji ne budu dovoljno jasni, stoga se ocjene različitih ocjenjivača za istu aktivnost mogu razlikovati.

Pri izradi rubrika za vrednovanje dobro je uključiti više ljudi, prvenstveno kolege koji vrednuju ostvarenost istih ishoda, ali i učenike, koji mogu pomoći da kriteriji budu svima jasni i da ih prihvate sve strane u procesu vrednovanja. Suradnja s učenicima u izradi rubrika za vrednovanje bitna je jer im rubrike omogućuju dobar uvid u očekivanja koja se pred njih postavljaju, ali i pravovremenu povratnu informaciju o ostvarenosti zadanih ishoda, stoga se mogu njima koristiti pri samovrednovanju, što može spriječiti neželjene, niske ocjene. Rubrike za vrednovanje dobar su alat za sve pristupe vrednovanju, kako za vrednovanje za učenje, tako i za vrednovanje kao učenje te vrednovanje naučenog.

Iako se u obrazovnom sustavu još uvijek najjači naglasak stavlja na vrednovanje naučenog, odnosno uglavnom na sumativno vrednovanje, sve se više naglašava vrijednost i važnost vrednovanja za učenje i vrednovanja koje služi kao učenje. Oba od navedenih oblika vrednovanja kao rezultat ne donose ocjenu, nego opis stanja ili napretka. Pri vrednovanju za učenje i vrednovanju koje služi kao učenje rabi se formativno vrednovanje s opisnom ocjenom jer su oba oblika bitan izvor povratnih informacija.

Vrednovanje za učenje omogućuje bitne povratne informacije učeniku i učitelju, koje će oba člana didaktičkog trokuta moći iskoristiti za poboljšavanje učenja, odnosno poučavanja te za usmjeravanje na određene činjenice, područja, koncepte i/ili postupke. Vrednovanjem za učenje procjenjuje se ostvarenost postavljenih ishoda, odnosno koliko i u kojem smjeru postignuto odstupa od očekivanog/predviđenog. Povratna informacija vrlo je bitna učenicima i učiteljima jer obje strane mogu uvidjeti koliko su metode/tehnike/postupci kojima se koriste učinkovite, ali i što je potrebno učiniti da bi učenici usvojili predviđene/očekivane činjenice, vještine i/ili koncepte. Na temelju dobivenih rezultata mogu se planirati i/ili uvoditi promjene i/ili dopune.

Korisna tehnika vrednovanja za učenje jest izrada portfolia koji može biti klasičan, poput pregledne mape ili suvremen, u digitalnom obliku, kao e-portfolio. Portfolio se uglavnom upotrebljava kad se želi dobiti uvid u usvojeno tijekom nešto duljeg vremenskog razdoblja i planirati poučavanje za sljedeće duže razdoblje.

Za veću fleksibilnost i kratkoročno planiranje, odnosno brze izmjene plana poučavanja, vrednovati se može kraće i brže. Najjednostavnije vrednovanje učitelj može provesti promatranjem aktivnosti učenika tijekom sata, kao i vrednovanjem njihovih odgovora/izjava tijekom razgovora. Na temelju brze procjene tako dobivenih rezultata učitelj može, često čak i *u hodu*, prilagoditi poučavanje. Vrednovati se mogu postupci, usmeni odgovori, pitanja ili kratki pisani odgovori u obliku izlaznih kartica s jednostavnim povratnim informacijama, Povratne informacije možemo dobiti kratkim upitnicima ili tehnikama za otkrivanje nedoumica i želja ili ideja kao što su *KWL tablica*, *RUŽA*, *TRN* i *PUPOLJAK* (ili samo *RUŽA* i *TRN*) i slično. Vrednovanje za učenje može se provoditi klasično ili digitalno, ovisno o aktivnostima koje se vrednuju, afinitetima učenika i učitelja te prednostima i nedostacima svakog od mogućih oblika.

Vrednovanje kao učenje, vršnjačko vrednovanje i samovrednovanje, učenicima omogućuje razvijanje kritičkog i samokritičkog promatranja i razmišljanja. Učenici mogu uspoređivati različite načine razmišljanja, stavove i kriterije drugih učenika u razredu, a zatim ih usporediti sa svojim stavovima, kriterijima i razmišljanjima. Omogućuje učenicima praćenje procesa učenja, odnosno napretka koji postižu te vrednovanje svog načina učenja. Sve to pridonosi lakšem i bržem učenju i izgradnji stabilne, kritične, samokritične, tolerantne i sposobne osobe. Samovrednovanje i/ili vršnjačko vrednovanje može se provoditi na različite načine, kao što su ispunjavanje jednostavnih izlaznih kartica s procjenama ili jednostavne rubrike za vršnjačko vrednovanje ili samovrednovanje. Vrednovanje kao učenje, prvenstveno samovrednovanje, može se provoditi i složenijim tehnikama kao što je odabir zadataka (među zadacima različite složenosti/zahtjevnosti) prema procjeni vlastitih mogućnosti te refleksija nakon njihova rješavanja. Takvim se pristupom učeniku omogućuje uvid u kvalitetu samoprocjene na temelju čega je može unaprijediti. Omogućuje se i podizanje razine samopouzdanja i samouvjerenosti (dugoročno).

Samovrednovanje je vrednovanje vlastitih ideja, rada ili rezultata. Kvalitetno samovrednovanje jest vrlo bitno jer je preduvjet za dobro učenje, stoga je bitno učenicima omogućiti samovrednovanje i poticati ih na njega, da bi ga usavršili.

Vršnjačko vrednovanje jest vrednovanje ideja, postupaka ili rezultata vršnjaka, najčešće u obrazovnim skupinama. Bitno je jer se kvalitetnim vršnjačkim

vrednovanjem omogućuje razvijanje pozitivne kritičnosti i samokritičnosti, ali i povratna informacija o vlastitoj uspješnosti od vršnjaka, a ne samo od učitelja.

Bilo kakvo vrednovanje, pa tako i vršnjačko vrednovanje i samovrednovanje, mora počivati na kvalitetnim temeljima, odnosno kriterijima. Zbog toga je prije svakog vrednovanja potrebno odrediti sastavnice vrednovanja i jasne kriterije koji određuju uspjeh. Pri određivanju sastavnica vrednovanja i kriterija za vrednovanje poželjno je, a ponekad, kao kod vrednovanja za učenje, i bitno da sudjeluju i učenici. Sudjelovanje učenika u pripremi vrednovanja omogućit će im bolje razumijevanje ocjene (brojčane ili opisne), ali i lakše svladavanje gradiva, odnosno lakše ostvarivanje ishoda.

Vrednovanje naučenog provodi se uglavnom na kraju nastavne teme ili određenog razdoblja poučavanja kao što su polugodište ili školska godina te nam služi za davanje informacija o ostvarenosti ishoda roditelju, potencijalnom poslodavcu i ustanovi na kojoj učenik želi nastaviti školovanje, ali i samom učeniku.

Vrednovanje naučenog uglavnom se provodi kao sumativno vrednovanje s pomoću usmenih i pismenih (testovi, kvizovi, interaktivni digitalni modeli) tehnika provjere i/ili vrednovanjem praktičnog rada i/ili portfolia.

Primjeri vrednovanja

Primjeri bilješki o odnosu prema radu:

Samostalno i redovito ispunjava svoje obveze (npr. pisanje/čitanje zadanog tijekom sata, praćenje tijekom nastavnog procesa, pisanje domaće zadaće).

Aktivno sudjeluje tijekom nastavnog sata (npr. brzo rješava postavljeni problem, logički donosi zaključke, u radu u skupini djeluje inicijativno, pokazuje dobre organizacijske sposobnosti tijekom samostalnog/timskog rada).

Preuzima odgovornost i izvršava dodijeljeni zadatak tijekom samostalnog/ timskog rada.

Tijekom samostalnog/timskog rada pokazuje nesigurnost.

Povremeno ne ispunjava dodijeljene zadatke tijekom samostalnog/ timskog rada.

Vrednuje svoj rad objektivno, uviđa prednosti i nedostatke te predlaže načine svog napretka u nastavnom procesu.

Primjeri povratnih informacija u svrhu vrednovanja za učenje i vrednovanja kao učenje:

Učenik pokazuje činjenično znanje, ali ne i razumijevanje i povezivanje koncepata; u svrhu poboljšanja savjetuje se izrada npr. umnih mapa i/ ili grafičkih prikaza čime bi se potaknulo shvaćanje i međusobno povezivanje pojedinih segmenata gradiva.

Učenik povezuje činjenice i točno formulira objašnjenja. Ali zbog nedostataka u poznavanju pojedinih segmenata gradiva, nedostaje potpuno razumijevanje sadržaja u cjelini; u svrhu poboljšanja savjetuje se pristup određenim dijelovima gradiva na način koji učeniku više odgovara (npr. digitalni umjesto tiskanog medija) te neke od mnemotehnika.

Učenik uspješno povezuje biološke pojmove, sposoban ih je objasniti te interpretirati rezultate kao što je npr. tijekom istraživačkog rada. Ali u zaključku ne povezuje pretpostavku, provedbu i dobivene rezultate; u svrhu poboljšanja savjetuje se mentoriranje, ciljano vođenje kroz pojedine korake kako bi se povezalo stečeno znanje i u skladu s tim donio odgovarajući zaključak.

Primjeri mogućih ocjena, odnosno opisa razina ostvarenosti

1	2	3	4	5
nedovoljan	dovoljan	dobar	vrlo dobar	izvrstan
loše	ispod prosjeka	prosječno	iznad prosjeka	izvrsno
<u>ne</u> <u>zadovoljava</u> postavljene standarde	<u>približava se</u> postavljenim standardima	<u>zadovoljava</u> postavljane standarde		<u>nadmašuje</u> postavljene standarde

dr. sc. Damir Sirovina